

Властимир Безаревић

ЉУДИ БЕЗ КОРЕНА

(Један лимски запис)

Уредник
Зоран Колунџија

Властимир Безаревић

ЉУДИ БЕЗ КОРЕНА

(Један лимски запис)

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР (<i>Аутор</i>).....	7
РАИШЊЕВО	9
ЛИМ НИЈЕ ЗНАО БРОЈАТИ.....	17
ВРШАЈ.....	24
ЈАСМИНА.....	33
БРОДАРЕВО	43
ЗНАШ ЛИ СЕ ПОЉУБИТИ?	50
НА БЕЛОМ КОЊУ	57
ТВОЈА ИЛИ НИЧИЈА.....	61
ПУТ ДО СРЕЋЕ.....	70
КО ДЕЛИ ПРАВДУ?.....	78
НИЈЕ ПОШТЕНО	91
ЧЕКАЋУ ДОК НЕ ОСТАРИМ.....	101
ИДЕМ А НЕЋУ НИКАД ОТИЋИ	109
РАЗМЕЋЕ У МЕЋЕЋИ.....	120
БЕСАНЕ НОЋИ	129
СКЕЛОМ У КОВИН	139
НИСАМ САМА МАЈКО.....	149
У РАИШЊЕВУ ТУЖНО.....	155
НАКОВО	165
ОБРАДУЈ СЕ, ЈАСМИНА	176
КО СИ ТИ, МИЛУНЕ?.....	188
МИЛУНЕ, БОЈИМ СЕ.....	200
ОВА ДУША МНОГО ПАТИ.....	216
ОПРОСТИ МИ, ЈАСМИНА	223
ПОТРОШЕНА МЛАДОСТ.....	231
МОЈ ХРАСТ, МОЈА СУДБИНА	238
ПОГОВОР (<i>М. Стојкановић</i>).....	247
СПОМЕНИЦА НЕОСТВАРЕНЕ ЉУБАВИ (<i>М. Деслојовић</i>).....	253
О АУТОРУ.....	263
РЕЧНИК РЕТКИХ И НЕПОЗНАТИХ РЕЧИ	267
ПРИЈАТЕЉИ ИЗДАЊА.....	268

ПРЕДГОВОР

Причу овог романа исписао је живот младих људи у једном малом месту које је за њих било цео свет. Погрешно би било извести закључак да су ти млади у својој скромности били спремни на интелектуално, духовно или културно сиромаштво или да су се одрицали свих чари слободног и модерног света. Они су само бескрајно волели своју чаршију, њено окружење, свој Лим и људе који су ту живели. Они који су тежили да им наметну другачија схватања и правила, силом власти, назадним обичајима, гушили су им идеале, саплитали традиционалне вредности и рушили срећу. А срећа можда и није где ми верујемо да јесте, или да траје колико ми мислимо да траје. Можда је срећа само трен. Некима је то довољно за вечност. Тај трен, можда многи никада и не доживе.

Јасмина и Милун можда су у трену били срећнији од свих. Ми можемо рећи да је грех што се и у старости нису држали за руке, али је њихов трен сигурно вреднији од хиљаде других догађаја. Он нам говори колико се јако и искрено може волети, колико вреди реч, шта је важније: наметнути обзир и правила, или честитост и људскост. То њихово мало среће можда је вредније од нечијих целих живота. Сви значајнији монолози и дијалози исписани су у једном сновиђењу. Можда је подсвест тражила да све то изађе на светлост дана и да се стави на папир. Аутор је то, била то подсвест или нешто друго, морао да

поштује. Још је доста оних који о свему томе много знају, па је под лупом тих људи истинитост и веродостојност приповедања.

Имена главних лица претежно су аутентична, што се може рећи и за презимена. Одступања су настала ради ауторске, односно књижевне слободе и наратива да се основне поруке изместе из личних понашања и уведу у општа. Реални догађај дао је општа сазнања и вредности које би требало неговати и сачувати, како за локалну средину, тако и шире.

Трагајући за битним чињеницама, аутор је у тишини градског гробља у Бачкој Паланци, у ЈКП „Комуналпроект”, нашао да на парцели број И-29-9 ГД 5234 почива Милун. Са њим је сигурно и Јасмина. Педесет година без ње и исто толико година са њом, у срцу. Овде су се скрасили. Аутор је измирио све заостале обавезе за њихово вечно место. Да трагови постојања остану, можете и ви уплатити мали и скроман износ, да се продужи сећање на једну велику љубав, верност и честитост Јасмине и Милуна (текући рачун: 205-136679-70 позив на број: ГД5243, хвала).

Аутор

Властимир Безаревић

„ЉУДИ БЕЗ КОРЕНА” (Један лимски запис)

РАИШЊЕВО

На благој заравни храстове шуме, мало изнад куће, у хладовини младог горостасног храста, лешкарио је Милун и маштарио. Никако није могао да похвата све жеље, да их сложи и поређа, бар пред затвореним очима, јер их је изгледа било превише, па није стизао да дохвати ону главну, да је покуша спустити на земљу и приближити стварности. У његовој великој породици Бијелић одавно је постало претесно за столом, крај огњишта и на сламарици, па је слатки маштарски дремеж у тишини гаја био увек добро решење. Кад су послови дали да се мало може одморити и одремати. Овог пута нешто му неће сан на очи. Узбуркале се мисли, а и гласови који допиру са Лима одвлаче пажњу и сваки час га трзају. Само су се широке церове гране, изнад њега, опуштено посветиле њему и правиле хладовину и лаганим њихањем пријатно расхлађивале. Лишће у његовој крошњи подсећало је на пролећно бујање, а не на ужегло лето. Изгледа да је млади цер или храст, како су то стабло звали, приграбио све што му прија у корену, разбашкарио се и није примећивао врелину. Њих двојица су, вероватно, били вршњаци.

Познају се годинама. Милуна је он гледао врло често, а Милун га памти док су још били исте висине. Деда Владе једне године посече један стари изнемогли храст, те он у паду добро закачи церић и хтеде да га поломи. Милун је упорно неким дрвеним кољем окретао храст, не би ли га ослободио, те се они од тада и својатају. Можда је то разлог што се Милун често башкарио испод њега и дремао у његовој хладовини.

Наслоњен на стабло, пошто је одустао од дремежа, посматрао је Лим доле, у долини. Реком су текле на хиљаде светлуцавих звездица и купале се у води. Тако је то лети кад упекне звезда и подигне се високо на небо. Реком увек плове звезде, скривају смарагдну боју, топе се по води као рој свитаца. Ову летњу слику памти из детињства, а увек је прати и дрека зрикаваца. Ваздух пред очима трепери. Кад је такав летњи дан, на реку сви иду, и младо и старо. Треба хладити и душу и тело. Отварају се штале и торови па се и стока често изводи. Грех је оставити је негде на сунцу по тој врућини. Треба и њу водити на реку да се расхлади и напоји. Почетак је августа. Увек су то најтоплији дани. У подне се готово увек стаје са свим пословима напољу и склањало у хладовину. Тако су и данас сва Милунова браћа и друга чељад на Лиму, а он је пожелео да се склони, мало осами и поразмисли о нечему што је само њему било важно. Његови су, по свему судећи, мало ниже низ реку око Такише и изнад Коловраћанских брзака. Милун крену низ падину ка Влашком виру. До реке му је требало пар стотина корака, а од куће до воде се могло добацити и каменом. За све укућане и становнике крај реке Влашки вир је био пун тајни, а због дубина и вртлога за њега је био увек изазов.

За све млађе тај део реке је био забрањен и није се смело прилазити обали. Однео је много живота, а о његовим дубинама, вртлозима и тамницима су се испредале многе приче и слушао их је још као дете, кад се поред ватре увече окупе старији. За њега су то била разглабања, плашење несташних и непослушних. Он је веровао да је река као шума која има своја правила и припада свима, ако је знају користити. Као што је птица на небу тако је риба у води, а он је тамо требао да буде као риба. Да поштује воду, да буде сигуран у себе, јачи од дубина и брзака. Тада му се ништа лоше не може десити. Одрастао је уз реку, брчкао се у њој и док ходати није знао. Купао се у њој кад је под џемпером некима било хладно.

Лагано је нестао у води. Знао је ту сваки камичак па и подводни пут којим се иде до друге обале. Опуштено је гледао водени свет који је ту ретко коме доступан. Уместо дреке зрикаваца у ушима сада је владала тишина уз благи шум који је допирао из брзака. Нема више сањара из хладовине. Сав се предао води и задовољству. Сваки делић тела треба да прими окрепљење и расхлади.

Његовом горостасном, мишићавом телу, пријала је слобода и мир које само река даје. Склад покрета руку и ногу под водом имао је и у детињству и увек га је очаравала боја воде и зраци сунца што покушавају да досегну до дна. Ето га већ на другој страни реке. Мало је требало да се насуче на плићак и врбе. Као видра је лагано изронио, тик уз обалу. Да га је неко и видео, тешко да би могао схватити како је већ изронио на другој страни реке. Низ реку, до његових, треба му скоро километар пливања кроз таласе и брзаке. Мора истрпети мало критике старијих, а посебно очеве, али и то ће проћи и бити јуче.

Има он свој план и своја нека правила и не мора баш увек бити како се неком другом хоће. Тако и би. Отац је, кад га је угледао, одмах почео псовати. Додуше није то баш било нешто много љутито, већ као неки успутни прекор, а стрина Милка је, док је излазио из воде, журила и носила неку крпу да се обрише. Вероватно је то понела за млађу децу. „Ма Милуне, што стално нешто по своме, што све мимо остале ћеце, што не пође са нама?” „Пусти, стрина, шта сам то лоше урадио? Цело јутро сам сређивао оно гувно за вршај, па могу ваљда да се мало одморим у тишини. Не треба ми та крпа. Идем код осталих у кум. Брзо ћу се осушити”. Загрли је и оде код остале млађарије који су се излежавали на врућем песку крај Такише.

Милун је био прво дете Љуба Бијелића. Мати Драгина страдала је кад је имао десетак година. Није знала да плива, упала је у Лим док је изгонила стоку из реке. Љубо и Драгина, поред Милуна имали су још сина Милорада и ћерку Лексу. Отац се оженио другом женом, Десанком, одмах по смрти мајке, са којом је имао Милисаву, Миру, Воју и Љиљу.

Милун је по изгледу, грађи и понашању, подсећао на ђеда Влада. Највише по својевољности. Кад га је нешто занимало, то би са највећим задовољством и урадио, а ако га нешто није интересовало, тешко би се тиме бавио или пристајао да ради. И ђед Владе му би такав. Ретко крупан и снажан човек. Такви се вероватно ређе рађају. Није баш превише марио да са том снагом, склони шипражје за још неки комад земље који би се могао заорати, али је за опкладу, преко својих рамена, могао да ишчупа из земље стабло са жилама. У селу се величала Власова снага, а Милун је са усхићењем слушао приче и био задо-

вољан кад би га са њим поредили. Говорили су да Милун има веште руке и да је рођен за све. Често су га звали и Брзи. Радо би он, врло посвећено, радио нешто око куће или на кући, био на њиви, спремао дрва за кућу или би се латио неког мајсторског посла. Помало је и предњачио од друге деце, браће по стрицевима, а било их је доста.

Код стрица Вуколе је било петоро деце. Јово је био најстарији Вуколин син, па Милан, Неле, Мила и најмлађи Душан или Дуле како су му тепали. Рајко је са породицом, додуше, живео у Бродареву и отуда стриц у Раишњево није долазио. У Бродареву му се родила ћерка Лепосава и син Мишо а после рата Мира, Драган и Владе. Како су они у ствари били једна велика породица, и заједно покушавали створити какав-такав живот без немаштине, у тој генерацији Бијелића, није мањкало ни престижа, ни надметања колико ко може урадити. То би га често и мотивисало да се први лати посла и да предњачи, да порани, или да на други начин покаже како је одрастао.

Испод гаја, на малој заравни, на брегу, а изнад прашњавог земљаног пута поред реке, бејаху две куће Бијелића. Још две су биле даље од гаја, поред самог потока. У кући до потока је живео Ђед Владе са женом, а у другој је био Љубо са породицом. Љубова кућа је била са једном просторијом за све укућане и просторијом у крову куће. Милун је, после смрти мајке, због тога углавном боравио и спавао код стрица Вуколе и понашао се као члан те породице.

Једна Вуколина кућа испод гаја је била велика, стара и покривена сламом. Једну половину те куће чинила је велика просторија са огњиштем на средини и у њу се мо-

гло ући са две стране. Уместо плафона виделе су се греде и често велике ниске поврћа и воћа које се суше. Остатак куће је имао две собе које су биле попатошене и са прозорима. Друга кућа је била мања, на десетак корака од велике и била је покривена шиндром. Она је била новоизграђена и у њу се Вукола са породицом намеравао преселити. Имала је три одећења: предсобље, кухињу са дневном собом, једном већом спаваћом собом, испод које је био подрум у великом каменом зиду. То је била кућа каква се тада, често, могла срести у том крају, модерна и функционална. Све је то било мало за породицу од скоро двадесетак укућана. У собама су углавном спавали родитељи и женска чељад, односно млађа деца, а одрасли би тражили место негде око огњишта. Милун је имао свој лежај подаље од огњишта а ближе вратима. После дневног рада, увече се лако заспи. Било је довољно мало простора, нека простирка и нешто за узглавље. Најслађе се спава лети, у топлим данима, на тек осушеном сену, али је то ипак кратак период, свега пар месеци. Лети се лакше разместе укућани за спавање. Зимџ је било другачије. Камени зидови се охладе па ни гуњ не помаже. Неко је морао бити задужен да мотри на ватру и да додаје по неко дрво. Принесу се и добра дрва да држе ватру. У тим хладним ноћима, свако спава како може и колико може.

Милун није волео зиму. Тешко му је долазио сан на очи и сваки шум би га будио из дремежа. Вртеле су му се свакојаке мисли по глави. Прелиставао би дневна догађања. Дуга је ноћ и има времена да мисли лете. Кад би га спопале неке бриге, увек би се и мајка јављала и кад га је хватао сан, и кад је био потпуно будан. Није му се дало никако поглед да јој види, а то је баш желео. Као да

је крила очи. Некада, на трен, учинило би му се као да лагано прилази до његове постеље, да га покрије и ушутка, да спусти руку на његову косу. После би разочарано завукао главу дубље у вунени замотуљак од јастука и ћутао. То само његов ум копа по души и ствара му немир. Ти немири били су понекад све до зоре, а заспао би тек кад би се други укућани будили. Ти дани били су тешки, посебно ако је чекао неки велики посао.

У Раишњеву не беше много народа. Од Бијелића кућа до Пријепоља и првих кућа у Шарампову биле су само две куће Дучића, а према Црној стијени и Ивању, би кућа Васа Коковића и то је било све. Горе под брдом, село Дучево и Меденац су имали десетак кућа. Раишњевци и Дучевци се нису нешто посебно сусретали и помагали јер су били удаљени. Посећивали су се за славе, а за сахране јер им гробље би заједничко. Изнад имања Бијелића, беше, додуше, још једна кућа Мелкића, скоро срушена, јер је укућани још пре рата напустише и сиђоше у Пријепоље. Премину стари Ирфан, а жена му са сином и ћерком оде у град код своје фамилије. Мелкићи су живели у старој чаршијској кући код Сахат куле.

Поред кућа Бијелића испод гаја, у страни, све од Лима, било је имање породице Мурата Карајице. Две породице су се слагале и позаимале као да су блиски род. У тој пустој и ненасељеној страни, другачије се није ни могло него делити оно што се има. Муратов син Бајро се са Милуном још у детињству, док су се беспослени могли играти по цели дан, дружио и дечачки маштао да једног дана научи да вози камион или аутобус. Бајро је био нешто старији, али су по висини и спретности, по разумевању свакодневних ствари, били исти. Скоро сваки дан

су Муратови долазили и обрађивали имање. Мурат је имао и две ћерке које су на имање веома ретко долазиле. Карајице су припадале породици која је са великом сеобом народа из Херцеговине, пред Велики рат дошла у Пријепоље. Бајров деда је живео негде око Мостара и по причању Бајра, његови су хтели да иду у Турску. Он није знао да објасни зашто нису отишли, али је разумео само да нису могли ни да се врате у Херцеговину. Деда му је стално говорио да нема боље земље од Херцеговине и да ће умрети а да је прежалити неће. Кад би видео да се Бајро растужио за дедом, који их је давно напустио, и Милуну би било жао. Доживљавао је Бајра као сироче, као неког према коме је неко направио велику неправду. Доста тога нису могли разумети. Посебно нису разумели зашто је народ, из неке далеке Херцеговине, морао да пређе толики пут и да остане да живи где није желео. Бајро је објашњавао Милуну како велики број људи који су дошли из Херцеговине није имао ни куће, ни имања. Његова породица је одмах добила кућу јер су у старом крају имали беглук, иако су били чифчије, што Милун баш ништа није разумео. Кућа Карајица би на самом улазу у Пријепоље, крај чесме Бреза и изнад пута за Ивање. Парче земље, што су Карајице имале, било је мало, стрмо и неплодно у већем делу. Од њега се породица тешко могла прехранити.

Мелкићи су били некако другачији од Карајица. Мање су комуницирали са Бијелићима и другима у селу. Ирфанова удовица и ћерка, ређе су долазиле на имање, што није било ништа необично, јер женска чељад у тим породицама имају другачија правила понашања и изласке у јавност. На имање би долазио син покојног Ирфана,

Суљо, који је био скоро глувонем. Са њим би врло често долазила и голобрада момчина Касум, који је био, вероватно, неки даљи род или комшија Мелкића. Био је исто годиште као и Милун, па су и њих двојица нашли лако заједничке теме за разговоре, игру и међусобно испомагање. Било је доста прилика да буду скупа, некад на реци, некад у неким пословима, у скупљању разних плодова или прављењу помагала за дечије игре. Дечија зближавања су и породице приближавале једне другима, па је живот тог малог раишњевског села био у слози и бар са те стране, ако не и у свему другом, био добар и охрабрујући.

ЛИМ НИЈЕ ЗНАО БРОЈАТИ

Пријепоље тешко и са много невоља прође кроз рат. Некакве милиције и непознате јединице су правиле највеће невоље, зла и страхове у граду и околини. Углавном су стизале са стране. Тад би у кућама Бијелића било и по десетак и више породица, да се склоне, да сачувају мало иметка и да се преживи. Најпре у град дођоше, а и најдуже остадоше, Италијани. Власт су држали са неким милицијама и непознатим људима које су довели ко зна одакле. Групације мањих јединица недићеваца, љотићеваца, и јединица неког Бајазита, биле су по околним брдима према Новој Вароши, а партизани у правцу Пљеваља. На самом почетку рата би велико страдање партизана јер су покушали да заузму Пријепоље и у томе нису успели.

Стари Владе учини све да сачува своје. Строго и без поговора, забрани синовима да се петљају и клоне пропаганде. Није било ни прела ни посела да је могло про-

ћи без говора и агитације. Из мобилизације и Априлског рата вратише му се сви синови. Неки нису ни стигли до јединице а би готово. Вукола се први врати јер му је јединица била у Милешеви. Војску је служио у Зеленици крај Херцег Новог али му је војни распоред био близу. Једног дана поред кућа Бијелића наиђе нека четничка колона, ко зна која и поведе Вуколу. Владе се случајно однекле помоли, зграби оно што су Вуколи натоварили да носи и викну: „Ја се у овом дворишту питам! Ако неко треба да иде, ја ћу да идем. Ти Вукола остани и чувај кућу!“. Кад су угледали људескару поред себе, свесни ако би се опирали, да би могао бар пола њих да побаца низ обалу, пристадоше без икакве расправе да Вукола остане код куће. Вероватно из истих разлога су Влада пустили да се врати кући, негде од Бистрице. Прођоше тако релативно мирно за Бијелиће, прве године рата, или су то старији бар тако мислили. У недостатку хране и намирница из града све се скупљало и користило за исхрану. Знали су лако употребити све од шумских плодова, воће и поврће, ливадске јестиве врсте, гљиве и све што се из реке могло добити и употребити.

Ипак, нико од старијих није ни приметио да је млађа генерација имала и нека другачија виђења и понашања. Милан је тих ратних година био на ковачком занату у Пријепољу. Становао је код познате и угледне породице Цвијовића. Они су сви били редом окренути партизанима. Милан је успео да за комуникацију савлада и италијански језик па је лако пролазио поред страже. Неко други је спремао обућу, одећу, храну, лекове и свашта нешто што је требало партизанима, а његово је било да зна објаснити шта носи родитељима, шта дугим укућанима или

комшијама. Као голобради дечак, лако је пролазио поред страже. Тако је то потрајало за све време италијанске власти. Негде пред капитулацију, Италијани посумњаше у Милана и притворише га. Командант му је претио ако не каже где носи ствари, обесиће га о бандеру. Појави се однекуда стари Цвијовић и што уз молбе, што уз галаму избави га. Милан је покушавао да исприча старом мајстору Вељу Цвијовићу, шта су га све питали и чиме су му претили. Док су тако ишли чаршијом, наиђе им у сусрет патрола. Један Италијан приђе и скину старом шајкачу са главе и баци у прашину. Вељо се саже, отресе капу, и врати је на главу. Италијан се поврати, скину му капу, избуши бајонетом и опет је баци у прашину. Старина га погледа, клекну на једно колено, отресе пажљиво капу, и онако избушену, стави је на своју главу. Италијан удари у смех: „Vero idiota, vero idiota...” Милан, још под страхом из затвора и стари мајстор Вељо, наставише улицом. Тада ниједан ни други нису ни помислили да ће тек доћи много теже ратне године. Убрзо умре Вељо. Као да га је Бог склонио да не пати, јер му из партизана не дођоше ћерке. Једино му остаде син Обрад, који се склони из града најпре код Миланових а одатле оде у партизанае.

Милун је приметио да Милкан, како је из милоште звао Милана, склања у грање поред пута за Ивање некакав цак, а не доноси га кући. Није га одмах питао шта је то, чекао је да му Милкан сам каже. Како овај није казивао, а цак је већ сутрадан нестао из скровишта, питао га је шта се то дешава и шта он то крије. „Ђути, Милуне молим те, немој ме питати. Не могу да ти кажем. Моје је да пронесем поред страже, а друга веза ће даље носити или ми јавити да оставим на друго место”, рече Милкан

видно невољан да објашњава. „Милкане, мислим да и други знају. Питао ме и брат Дуле шта ти кријеш? Ако Вукола и Љубо дознају, тешко теби”, рече забринуту Милун. И Милан се забрину. Нема сврхе да ћути. Он стално измишља и набраја коме шта носи у кући, а ако неко случајно дође у контролу шта ће онда бити? Исприча оцу Вуколи све. Љут и забринут, Вукола га одведе до једног трапа покривеног грањем и лишћем, где су чували неке намирнице, и рече му: „Овде то што доносиш остављај. Ником немој да причаш ништа. Кад ти долази веза, немој да види овај трап, изнеси џак и предај му даље од куће. Баш си нас сада све увео у бриге. Чувај се. Ако било шта буде опасно, не помаљај се, а мене обавезно одмах обавести”. Кад је Вукола отишао, Милан је тек тада разумео, да је сву породицу увукао у велики проблем.

Кад се повукоше Италијани, Пријепоље је прелазило у власт разних војски. После Италијана су дошли Немци, а њих су касније, борбом истерали Војислављеви четници. Тад су сви објекти и просторије Бијелића биле запоседнуте породицама из града. Побегли су од придонешле војске и страха да ће под њима бити утржени. То не потраја ни два месеца. Дођоше партизани и скоро без борбе заузеле град од Војислављевих четника. Борба партизана и четника одиграла се у суштини ван града, према Сељашници, а онда су се четници повукли и из Пријепоља. На неко краће време завлада нормалније стање. Организовао се живот и функционисање града, али све је слутило на то да се спрема невреме и велики сукоб.

Беше крај године 1943. и ближио се Божић. Могло се скоро предвидети да ће четници и муслиманске милиције* направити договор са Немцима и заједно напасти